

VAN ALLE MARKTEN THUIS

Deel 4. De Hooiaard, de Koornmarkt, de Fruitmarkt (Appelmarkt, Krieken- en Pruimenmarkt,) Stroo- en Houtmarkt en de Boommarkt of Plantsoenmarkt.

De Hooiaard

De Hooiaard ontleent zijn naam aan de aert of aarden aanlegplaats waar de schepen het hooi losten dat op deze plaats op de Leie ter markt gebracht werd.

In de 18e eeuw spreekt men ook van Koeyaerd of Koeiaard omdat hier op dinsdag een veemarkt gehouden werd die, na een periode van verval en achteruitgang, in 1756 door het magistraat terug werd ingericht. Het woord Hoyaert komt reeds voor in de stadsrekening van 1725 blz. 457 (1).

De Hooiaard is een brede straat van de Grasbrug tot aan de Koornmarkt. Het gras of hooi werd hier ter plaatse verhandeld. Ook de Grasbrug werd er naar genoemd. Toen daar dan gedurende de 18e eeuw de veemarkt gehouden werd, veranderde de naam van de brug mee in Veebrug. Het steegje,

dat thans door hekkens is afgesloten, dat van de Graslei naar de Koornmarkt loopt, heette Schutteveestraatje of Schuddeveestraatje, “t welk aenduidt dat men er het vee plaetste, schutte, borg of bewaerde tot dat het kon verkocht of geslacht worden.” (2) Ook de nabijheid van het Groot Vleeshuis is een verklaring voor deze naamverandering.

De Koornmarkt

De oudste benaming die wij voor de Koornmarkt terugvinden is Coornaert. Het betekent net als bij Hoyaert aarden aanlegplaats waar koren of graan gelost werd, later markt. Hier stelden de berrieleggers of graankooplieden hun zakken voor het groot publiek open en had de graanhandel plaats. Nog in 1905 vermeldt de Wegwijzer voor Gent dat de graanmarkt gehouden wordt van 6 uur 's morgens tot half één 's middags.

Een schepenverordening van 1532 bepaalde dat al het koren dat met marktschepen naar Gent aangevoerd werd om er verkocht te worden “moest ten aerde of ter marct gebracht worden.” Daar moest het dan tot 's middags 2 uur blijven, en zo het onverkocht was, moest het de eerstvolgende marktdag “terug ten aerde komen”.

Geen landman of handelaar mocht zijn graan laten verkopen of meten dan door zijn eigen bedienden of personen die hij daarvoor van buiten de stad had meegebracht.

Zeven jaar later kondigden de schepenen een beslissing af volgens welke het de vrouwen die een graanzolder hadden verboden was op de Koornmarkt te komen “omme de onghereghelthede, daghelics bij toedoen vanden zelve vrouwen aldaer ghebuerende”. (3)

De plaats waar het graan gesteld mocht worden, was aangegeven door een lijn van witte straatstenen en in de 17e eeuw waren er iedere vrijdag twee schepenen op de markt aanwezig “ten fijne aldaer gheene frauden en sauden geschieden tot verdruck van t'aerme ghemeente.” Daar graan het basisproduct was van het brood, het meest onmisbare levensmiddel uit die tijd, moest deze anti-fraudemaatregel genomen worden om ongewenste prijsverhogingen tegen te gaan. Broodrellen kon het stadsbestuur missen als de pest.

Wat nu het onverkochte graan betrof, dit diende tijdelijk opgeborgen te worden in “aardhuizen” ook wel “strekhuizen” genoemd. Daar waren eveneens reglementen voor, vervat in een ordonnantie van 8 oktober 1546 en een andere van 9 augustus 1558. De prijs voor het stellen van 't graan was door de schepenen vastgesteld, zodat er daaromtrent geen geschil kon ontstaan.

Nochtans rees er in de 15e eeuw betwisting tussen de gemeente en de vorst omtrent “den strekele”, daar hij dit recht had afgestaan, waartegen het Gentse magistrat een proces inspande dat tot in het Parlement van Parijs werd gevoerd !

Fig. 1. Koornmarkt Vergroting v.e. stereokaart v.d. Gentse fotograaf Charles D'Hoy. ± 1868.
De huifkarren worden geladen.

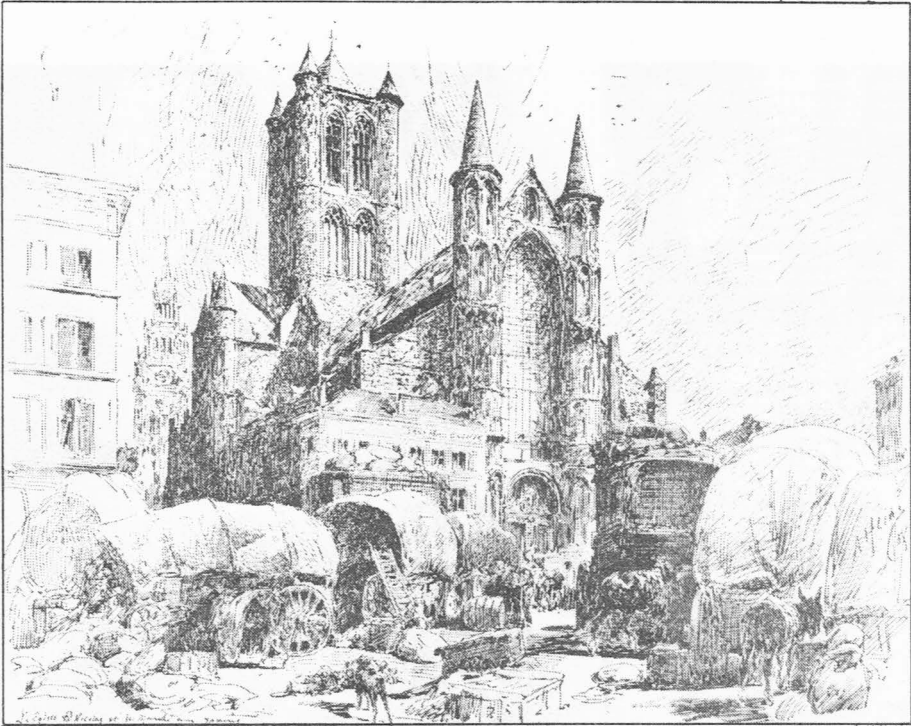

Fig. 2. Drukte op de Koornmarkt (Tekening A. Heins 1888).

Het Rijke-gasthuis stelde de schepenen voor deze ook toen al dure rechtzaken voor eigen rekening op zich te nemen en deze rechtzaak verder af te handelen, waarop de wethouders hen al de voordelen van “den strekele” of stapelbelasting overlieten. (5)

Destijds waren er 31 zulke stapelhuizen op de Koornmarkt. Dit aantal verminderde langzamerhand en in 1748 waren er nog slechts 4: De Cleppe, 't Saeck, den Sack en den Leeuw.

In 1719 ontwierp Bernard de Wilde het oude stapelhuis dat in 1896 afgebroken werd om vervangen te worden door het hoofdpstkantoor van Louis Cloquet. Door de aanleg van de St-Michielselling sneuvelden heel wat huizen in de Sterrestraat, genoemd naar de herberg “de Sterre” (6) op de hoek. Zo verloor de Koornmarkt zijn gesloten karakter door het opengooien ervan voor een nieuwe autoweg naar de kust. Het tijdperk van Koning Auto was aangebroken.

De Koornmarkt was verder ook nog de vertrekplaats van de “diligentiën” en de “voermans”. Later verhuisden deze laatsten naar de Graslei om de hoek en na de aanleg van de nieuwe Lievekaai, daarheen.

De vrijdag werd er tot voor enkele jaren nog de “beurs” gehouden waar vooral in de cafés “Den Nieuwen Boer” (later “Maagd van Gent”) en “In de Koornmarkt” (nu café “Borluut”) allerlei zaakjes beklonken werden.

MAANDE DES JAERS 1855.	Witte tarwe.		Roode tarwe.		Rogge.		Haver.		Gerste.		Boekweit.	
	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.
	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.
January . . .	550	29,30	1900	50,15	1964	19,04	929	10,83	31	12,57	10	17,62
February . . .	428	28,97	2682	29,08	1340	18,43	880	11,46	9	11,53	13	15,30
Maert	472	28,22	3500	28,09	2114	18,18	1395	10,58	6	13,30	10	17,35
April	274	29,84	1817	29,79	1239	19,59	987	10,93	19	13,86	28	17,92
Mei	506	50,35	2267	50,89	1222	21,02	958	11,27	4	15,00	12	22,45
Juny	504	56,43	1689	56,51	1749	22,79	1425	13,41	7	15,58	48	22,68
July	273	53,12	1623	54,88	1728	18,61	850	11,42	19	11,50	19	21,20
Augustus . . .	406	35,55	1678	35,59	1750	20,90	888	11,92	87	13,62	99	19,89
September . .	438	36,74	1555	36,46	1650	25,49	821	11,66	153	16,90	460	19,44
October	416	37,61	884	37,29	1618	25,97	702	12,06	55	18,54	206	19,57
November . . .	508	59,31	1419	39,14	1986	24,47	887	12,22	64	17,54	158	19,04
December . . .	508	37,73	1136	37,57	1356	25,14	700	11,67	6	18,00	21	20,80
TOTAAL	4508	35,83	21758	35,75	19876	21,28	11402	11,62	392	14,86	1084	19,43

Fig. 3. Tabel van de in 1855 verkochte hoeveelheden graan in hectoliter met de vermelding van de gemiddelde prijs.

De vrijdagmorgen was er ook openbare verkoping, meestal van door de deurwaarder aangeslagen goed. De meest bizarre verkoping kon men meemaken in 1904 toen men er de olifant Betsy en andere “wilde beesten” van de ter ziele gegane “Jardin Zoologique” of “beestenhof” onder de hamer bracht. Het beestje werd gekocht voor enkele honderden franken door Cieske de Gistmarchand. Toen hij daarvoor niet snel genoeg een koper vond besloot hij maar het beest te laten slachten en er in hotel Gambrinus in de Vlaanderenstraat een vreetpartij mee te organiseren. Smakelijk ! Deze openbare verkopen liggen ten grondslag aan de uitdrukking : “Op de Koornmarkt zitten of geraken” of “iemand op de Koornmarkt brengen”.

De Fruitmarkt

Op de Koornmarkt verkocht men vroeger niet slechts granen en zaden doch in de eerste helft van de 14e eeuw verkocht men er ook brood. Dit gebeurde voor het Chatelet of stadsgevangenis waar men in 1365 voor het eerst ook de markt voor ajuin opende. Later verhuisde die naar de Hoogpoort aan het stadhuis.

Voor deze stadsgevangenis, waar nu het hoofdpstkantoor staat, was ook

de fruitmarkt. Iedere vruchtensoort had er een vaste standplaats. DE APPELMARKT bijvoorbeeld was “over de greppe” van het Chatelet naar de afspanning “de Sterre” en van daar naar het hoekhuis bij het St.-Niklaaskerkhof, waar de fruiteniersnering lange tijd haar bijeenkomsten hield.

De appels werden verkocht in grote fruitmanden of “appelbennen”. Deze naam werd ook overdrachtelijk gebruikt als spotnaam voor een fruitverkoopster. Dat zij een behoorlijk woordje konden “placeren” blijkt uit het verwijtsel “appelwif” waarmee men een grote babbelaarster of een marktkraai bedoelde. Ook “kijven gelijk de appelwijven” liegt niet om hun verbaal kunnen.

Dichter bij de kerk dan weer, tot aan de genoemde “grebbe” voor het Chatelet was gedurende de 18e eeuw de KRIEKEN- EN PRUIMENMARKT (7)

Voor de ingang van de kerk hield men ook de STRO- EN HOUTMARKT. Stro werd in de stad vooral gebruikt om in kerken en kapellen over de grond uit te strooien tegen de koude voeten. (8)

Hout ging men in de omliggende bossen rapen of hakken. Men sprak van “blocke, fausseele, mutsaerde, falourde (takkenbossen), of beringhout”. Een schepenverordening van 1575 vertelt ons dat men brandhout verkocht aan de Turrepoort of Torenpoort aan het begin van de Hoogstraat, aan de Lievebrug, de Ketelbrug en de Nieuwbrug, wat de aanvoer per schip toeliet. Op de Oude Houtlei was naast een markt voor brandhout ook een markt voor timmerhout.

Als andere brandstof gebruikte men nog houtskool. In het stadhuis verwarmde men er de kapel van de rekenkamer mee. Ook de stadswakers op de St.-Niklaastoren brandden er in hun wachtkamer. De houtskool werd toen verkocht voor het stadhuis. Schepenen en stadswakers moesten dus niet ver lopen.

Turf werd volgens een verordening van 1288 gebruikt in ververijen, brouwerijen en steenovens. In de middeleeuwen verwarmde men er de meeste kamers van het stadhuis mee. Turf werd te koop gesteld aan het Rendelgat bij de Minnemeersbrug. Het werd er met turfschepen aangevoerd uit de Waaslandse Moeren, de Durmestreek tot Berlare en in 1753 zelfs uit de omstreken van Geraardsbergen.

Steenkool, smedekolen of “charbon de fèvre” zoals men ze toen noemde, werden alleen in de smidse gebruikt. Zij werden van uit Newcastle in Engeland met zeeschepen gehaald “aan het kasteel aan de Tyne”. Het duurde nog tot de 18e eeuw eer de steenkool voor kachels algemeen in gebruik kwam. (9) Te Gent waren kolenhandelaars ook weer vooral in de omgeving van Waterloo gevestigd, wat het overslaan uit de koolscheepjes vergemakkelijkte.

Keren wij na deze warme uiteenzetting terug naar de Koornmarkt, waar

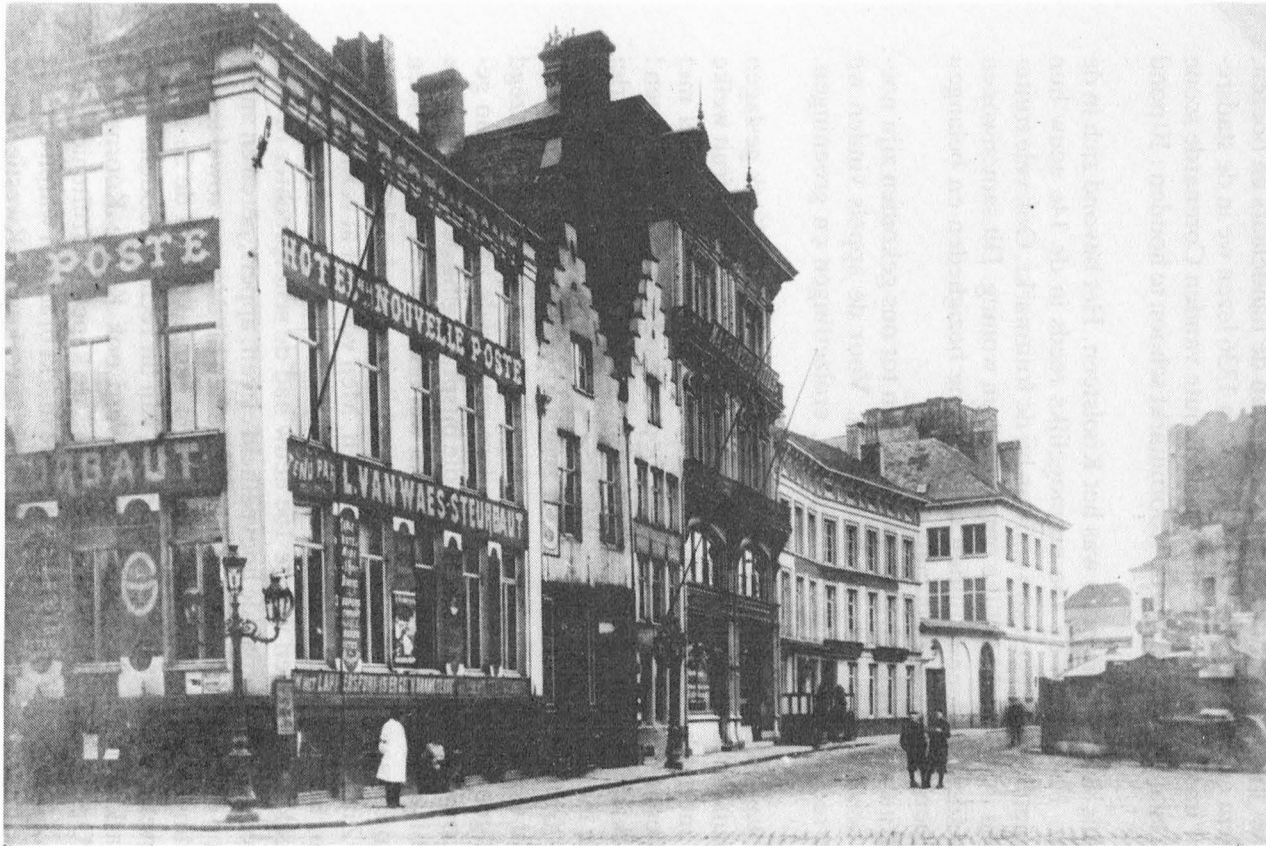

Fig. 4. De Sterrestraat omstreeks de eeuwwisseling. Op het einde v.d. straat ligt de oude, draaiende St.-Michielsbrug. Rechts de Koornmarkt, links gaat men naar de Veldstraat en is nu Mac-Donalds. De nieuwe post is er nog niet. Men is het huizenblok nog aan het afbreken (rechts). Toch draagt het hotel op de hoek reeds de naam "Hôtel de la Nouvelle Poste". Het zal enkele maanden later zelf volledig gesloopt worden met alle huizen ernaast. Op de achtergrond de St.-Michielstoren. Onder "Hôtel de la Nouvelle Poste" : café "In 't Lappersfort is er geen drank te kort". Hier op de hoek was de fruitmarkt, de boom- of plantsoenmarkt. (foto Geo Pieters - verz. E. Levis)

men zo'n verscheidenheid aan waren verkocht en waar zoveel begankenis en gerij van gespannen en karren was, bleef er na elke marktdag natuurlijk een behoorlijke portie viezigheid achter. Er was dus dringend iemand nodig om het marktplein, na het opkramen van de handelaars en boeren, met de bezem een grondige beurt te geven. In 1336 lezen we in de stadsrekeningen : "item ghaven sij Willekine Scrihoute vanden Corenarde scone te houdene tsiars X lib." (...om de Koornmarkt schoon te houden : 10 pond 's jaars.)

Het gildehuis van de fruiteniers was het Koolsteen. Het bevond zich in de Sterrestraat. Het was in de 15e en mogelijks reeds in de 14e eeuw hun lokaal dat niet beter gelegen kon zijn dan bij de fruitmarkt. Ook vele fruiteniers hadden in de onmiddellijke omgeving hun woning. Dit samenwonen had verscheidene redenen. Buiten hun gemene bezigheden en belangen hadden zij een ruime verkoopplaats nodig.

Onder de fruitnamen die uit de middeleeuwen tot ons gekomen zijn noemen we : keizers-, huwiers-, en kraaipeeren. Voor de appels vinden we Nevelse surreelen, oogelingen, stinningen, croizettingen en groeningen. (10)

De nering was ontzegd aan allen die in de ban der Heilige Kerk geslagen waren. Berufsverbote avant la lettre dus. Voor elke mudde (11) fruit welke men deed meten betaalde men 8 grooten. Het drijven van handel met onvrije lieden werd gestraft met een verkoopverbod gedurende 40 dagen ! Aan hun lokaal hadden zij ook "eene verjuys-perse" of katrol om allerlei goederen te laden en te lossen.

Ook bij de fruiteniers werd de wet der zedelijkheid streng in acht gehouden. Een lid van de nering werd in 1402 door de deken zijn beroep ontzegd omdat hij, gehuwd zijnde, met een andere getrouwde van haar man gescheiden vrouw, samen woonde. Tegen die uitspraak ging de veroordeelde in beroep bij al de neringdekens, die hem wel terug het recht verleenden om voor zijn kraam te staan, maar die zijn bijzit verboden iets of wat te verkopen. Zij mocht enkel de mand dragen. Men vond dit al vernederend genoeg voor het "ergernis gevende wijf". (12)

Tot omstreeks het midden van de 16e eeuw had de scherprechter of beul van Gent recht op een bepaalde hoeveelheid eieren, appels, peren en ander fruit, hier op de markt te koop gesteld. Aangezien hij daarvan zowel tegenover stedelingen als landlieden misbruik had gemaakt werd de 3e maart 1541 op bevel van het magistraat de heffing van dit recht verboden.

De fruitmarkt "tussen de vier greppen" werd ook Kleine Koornmarkt genoemd. Op de hoek van de Veldstraat was de kapel der fruiteniers. De boeren die 's morgens vroeg het fruit naar de markt brachten waren er eerst verplicht de mis te horen vooraleer hun fruit te verkopen. Kwestie van de offerblok een beetje te spijzen.

Van af het einde van de 18e eeuw kreeg de Kleine Koornmarkt er nog een

22. — GAND. — MARCHÉ AUX FRUITS.

Fig. 5. Fruitmarkt op de Graslei. Toen men in het begin van deze eeuw de Sterrestraat verbreedde en de St.-Michielsbrug herbouwde, kwam de autoweg Brussel-kust dwars door de fruitmarkt te lopen. Verhuizen was de boodschap.

“De goeien appel !” gromden de fruitboeren. (postkaart verzameling E. Levis)

bedrijvigheid bij : namelijk de BOOMMARKT of PLANTSOENMARKT waar men wekelijks allerlei groene planten en jonge boompjes verkocht. De huidige Cataloniëstraat heette vroeger Fruitenierssteghe. In 1836-37 is ze recht getrokken en aanzienlijk verbreed geworden.

NOTEN

- (1) Victor Fris, "Oude straatnamen van Gent".
- (2) J.J. Steyaert, "Volledige beschrijving van Gent" 1857, p. 52, § 24 "up der Leie bi der Vee-brugge" - 1435.
- (3) Register B.B., 248.
- (4) Stadsrekening over 1650-1651.
- (5) Sceepenen vander keure jn Ghendt ansiende dat tupstellen vanden strekele vanden grane binnen dezer stede grootelick beieghent den scamelen landtvolcke, die huerlieder graen daghelicx bringhen ter venten binnen der zelve stede upden Coorenaert, mids dat de ghone, die jn pachte curtelinghe ghenomen hebben, nyet en bewaren der voorseider landtlieden graen, alst hemlieden overe ende jnstellich blijft ende nyet vercoopen connen, noch gheene husen hebben omme tzelve graen te stellene ende bewarene totten naersten aertdaghe, also men plach van ouden tijden ende voor tupstellen vanden verpachtene vanden voorseiden strekele, ende overmids der menichfuldegher clachte, daerof commende, ende ghemeeert dat diversche landtlieden omme tzelfs ghebrecs wille, hebben ghelaten te hantierene de maerct ende aert vanden grane binnen dezer voorseide stede ende ghecoren nieuwe plaetsen ende maercten, daer zij huer graen ghevoert ende ghepennicht hebben, jn grooter quetse ende achterdeele vanden scamelen jnsetenen vander voors. stede, hebben gheconsenteert ende ghewillekuert dat alle de ghuene, die strekele houden willen ten voornomden Coorenaerde, ende husen ende plaetsen omme tgraen vanden landtlieden te stellene, te herberghene ende besorghene, wonende ontrent den voornomden Coorenaert, zullen moghen den zelve strekele hantieren ende hauden ende besorghen, alzoot hemlieden gheliefte, te alzulcken redelicken loone ende prise, als men van oudts tijden ende voor tvoornomde pachten vanden strekele plach te doene ende daertoe ghestelt heeft. Ende uute dien dat ter causen vanden ghiften, die onse harde gheduchte heere ende prince vanden zelve strekele onlancx leden ghedaen heeft, zeker appel ghedaen es vander stede weghe ende verheven jnt parlement te Parijs jeghens de zelve ghifte, so eist dat de broeders ende zusters vander lazare binnen der voornomde stede, Jan Wandelaert, Mathijs Pedaert, Jan de Mutere, Gillis Sncevoet, Jacob Temmerman, fs Rogiers, Jan de Costere, de weduwe Gillis Sncevoets, Gillis vander Haghe, backere, de weduwe Ghiselins ende Arent de Costere, de welke alle ghehuust zijn ontrent den voorn. Coorenaert, ende die den voornomden strekele ende graen plaghen te haudene, bewarene ende besorghene, hebben beloofd ter kennesse van scepenen voornomt anne te nemenene voor de voornomde stede, ende uuter name der zelve, de cause ende actie vanden voornomden appele ende de stede tonthefene vanden voorseiden costen ende lasten, die de stede daeromme toecommen zal moghen jn tvoornomde parlement, thuerlieder coste; dies zullen zij hebben de baten ende profiten ende emolumenten vanden voornomden strekele ende vanden voorseiden grane te husene, besorghene ende bewarene, ghelijc dat zij plaghen

voor de voorseide gifte ende voor tverpachten van dien... Actum de IXe van ougste XIve LVIII.”

(Register K K, 317e).

- (6) “Betaelt Herman Hermans, hostelier jn *de grootte Sterre*, de somme van VIII ponden gr. over het stallen van vijftich peerden den tijdt van XXXII daeghen.”
(*Stadsrekening over 1679-1680*)

Zie ook de *Gazette van Gent*, 12 Maart 1789.

...“Gecocht ter behouf vanden huuse van *der Sterre*... deen heelft van den houhuuse... naest den godshuuse gheheeten *tSente Niclaus cappellekin*, ooc *de Sterren* toebehoorende, ende den houc van Danele Duunghelse huuse an dandre.”

(*Act. en Contr.*, keure, 1480-81, 22).

- (7) “Ontfaen van Gillis de Scuutere over de hueringhe vanden kriecken, kersen ende pruymen maerct, diemen vercoopt voor tkeerchhof van St. Niclaus totter greppe vanden Chastelette... XXI s. gr. VI p.”

(*Stadsrekening over 1575-1576*).

- (8) Alfons Van Werveke, “Bijdrage tot de geschiedenis en de oudheidkunde van Vlaanderen”, Gent 1927, p. 78.

1410 : “wit stroo om in de kapel te leggen ten einde de voeten tegen de koude te beschermen.”

- (9) Alfons Van Werveke, “Gedenkbladen uit het leven onzer Voorouders” 1936, p. 152-155.

- (10) Acten en Contracten, keure 1448-1449, p. 71.

- (11) mudde = inhoudsmaat voor droge waren = 1 hl, ook gebruikt voor aardappelen of steenkolen.

- (12) “Kenlic zij allen dat hute dien dat Jan Stuerbout, als deken van den fruteniers, adde verboden Janne van Beune sine neringhe te doene ende siin coepen ende siin doen vercoepen omme dies wille dat hi sine weerdine, die niet vrij en es, ter venten set ter vrijer maerct, omme siin fruit te vercoepene, ende omme dat zij beede onwettelic saten, want sii adde in desen tijt eenen ghetrauden man ende hij hadde een ghetrauwet wijf; waer up de vors. Jan van Beune verandwoerdde ende seide, dat sii ware siin jonewijf ende dat hiise also wel te venten setten mochte als andere fruteniers, die daghelicx hare joncwive ter maerct setten, up dwelcke de dekenen, ghehoirt al datter partien meer toe segghen wilden, so waest dat zij wijsden, ghemeerct dat zij beede also onwettelic saten, dat Jans weerdine vors. nemmeer ter vrijer maerct eenich fruit vercoepen of venten sal hare of den vors. Janne van Beune toeboerende in eenigher manieren, behouden dien dat sii sal moghen helpen draghen tfruit van in huus ter maerct. Dit was ghewijst ende uutghegeven bij Jacop van den Houdenhuus, als overdeken, en biden ghemeenen gheselscepe vanden dekenen sine ghesellen, den XXIXsten dach in oymaent als men screef M. IIIe ende twee.”

(*Neringarchief*).

Eddy LEVIS